

2020 metų
balandžio 9 d.
Nr. 14 (1176)
Kaina - 1,00 Eur
ISSN 1392-2092
30-ieji leidimo metai
www.zpasaulis.lt

žaliasis PASAULIS

SAVAITRAŠTIS NEPAMIRŠTANTIEMS ATEITIES

The green world • Die grüne Welt • Le monde vert • El mundo verde

Tikroji Sacharos pelkės šeimininkė - paprastoji angis

Sacharos pelkė vėl bus šlapia

Jūratė SENDŽIKAITĖ,
Žydrūnas SINKEVIČIUS
Lietuvos Gamtos Fondas, projekto LIFE
Peat Restore pelkių atkūrimo ekspertai

Gamtotvarka, skir-
toji gamtai, žmogui
ir klimatui

Pavasari pelkių augalija at-
sigauna gerokai vėliau nei ją su-
pančiuose miškuose ar pievose.

Durpės yra blogas šilumos
laidininkas, saulės spinduliai
sunkiai skverbiasi į durpės klo-
dus, todėl vis dar snaudžianti
aukštapelkė vangiai atsikrato

per žiemą ją kausčiusio išalo.

Nebuvo ši žiema šalta, tai ir
išalo greta Rokiškio plytinčioje
Sacharos pelkėje beveik nebūta!
Tad angys lėtai iššliaužia pasišil-
dyti saulėkaitoj...

Angių čia gana daug...

Nukelta į 2 p.

Kitame numesyje:
(išeis 2020 04 16)

Sirvėtos krašte...

Specialistai dažnai sulaukia
tėvų klausimo: „Ar yra įdomios
veiklos vaikams jūsų saugomoje
teritorijoje?“. Galimas atsakymas
– labai platus. Ir, žinoma, veiklos
pasirinkimo galimybės itin pri-
klauso nuo pačių suaugusiųjų iš-
monės. Svarbu yra tai, ar jie geba
vaikams pateikti tik tas veiklas,
kurios akivaizdžiai matomos ir
prieinamos pačiam vaikui, o gal

kaip tik suaugusieji moka kito-
kio pobūdžio veiklas pritaikyti
savo atžaloms. Taigi kviečiame
atrasti Sirvėtos regioninį par-
ką kartu su vaikais bei atskleisti
savo gebėjimus paprastais daly-
kais sudominti šiandieninę jau-
nąją kartą. O taip pat neužmirš-
ti, ką ir kaip turime saugoti, kad
kur nuvykti ir kažką pamatyti
turėtų ir ateities kartos.

COVID-19 ir gamta:

vilties žiežirba ar atokvėpis prieš paskutinį smūgį?

Paulina BUDRYTĖ
KTU Socialinių, humanitarinių moks-
lų ir menų fakulteto lektorė, aplinko-
saugos specialistė bei urbanistė

Sakote, sugrįžo gulbės ir delfi-
nai į Veneciją? Sakote, dangus virš
didžiųjų pramonės centrų prasi-

švietė pro teršalų debe-
sis? Sakote, gamta at-
sigauna? Bet ar tikrai?
Kaip ilgai namuose
išsilaiko prieš Kalėdas
atlikta generalinė tvar-
ka? Dažniausiai iki pir-

Gal manęs nepažįstate: kuoja ir raudė

Vacys PAULAUSKAS
Papildomo ugdymo
pedagogas ekspertas

Turbūt vargu ar rasime praku-
tusį meškerioją, kuris nesugebė-
tų atpažinti vienos iš dažniausiai

gaudomų žuvų, kuojos, ir pana-
šios į ją gražuolės raudės. Tarp
šių dviejų karpinių šeimos žuvų
kartais pasiklysta pradedantieji
žuvautojai ir jaunieji žvejai.

Vaikystėje šią aktualią dilemą
teko spręsti ir man, Kelmėje nuo

mo svečio, o kartais užtenka ir namo iš lauko
įvirtusių namiškių.

Labai norėčiau tikėtis, kad žmonija suge-
bės įsisavinti šią pamoką ir pasibaigus pande-
mijai pasuks atsakingos ekonomikos keliu, bet
nei politikų, nei ekonomistų kalbose nesigirdi
aplinkosaugininko ausims tokių mielų raktažo-
džių kaip „darni plėtra“, „žiedinė ekonomika“ ar
„netaršios technologijos“.

Nukelta į 9 p.

Kunigas Antanas SAULAITIS (Vilnius)

Vilties kupina knyga

Apie tai skaitykite 4 p.

Ona RAGAŽINSKIENĖ (Kaunas)

Vaistinė mandragora

Atsiverskite 6 p.

Rita GRINIENĖ (Vilnius)

Punios šilo rezervato naudai

Apie tai skaitykite 10 p.

Vlada VALAKEVIČIENĖ (Omuškis)

„Gyvenimas mano prasmingas...“

Atsiverskite 12 p.

tilto Vilbėno tvenkinyje meške-
riojant raudikes. Mes, vaikai, šias
žuvis sėkmingai gaudėme, tik nie-
kada nebuvo girdėję vadinant
šias žuvis kuojomis. Tikrų rau-
džių nepažinojome, nes jų nepa-
gaudavome.

Nukelta į 5 p.

Sacharos pelkė vėl bus šlapia

**Juratė SENDŽIKAITĖ,
Žydrūnas SINKEVIČIUS**
*Lietuvos Gamtos Fondas, projekto LIFE
Peat Restore pelkių atkūrimo ekspertai*

Atkelta iš 1 p.

Pro niūrią snaudžiančios pelkės spalvą tarsi gluosnių kačiukai prasiveržia gelsvos pūkuotos žydinčių kupstinių švylių galvutės, o užakusiuose durpių kasimo loviuose kukliai pražysta durpyniniai bereiniai. Tai pirmieji mūsų aukštapelkių žiedai... Ir tik vėliau, jau gegužės mėnesį, kai pelkė supančiuose Panemunėlio miškuose žaluma bus jau išbujojusi, pirmuosius žalsvus tonus atgyjančiai Sacharai suteiks sodrumą sugražinantys pušų medeliai ir ūgelėję kupstinių švylių kuokštai...

Gamtotvarka, skirti gamtai, žmogui ir klimatui

vardas prigijo ne tik buityje, bet ir oficialiuose dokumentuose – pelkė imta vadinti Sacharos pelke.

1959-ųjų Rokiškio rajono spaudoje rašyta „Panemunėlio miške buvusi pelkė, apaugusi įvairių rūšių samanomis. Joje augo bruknės, spanguolės, viksvos, viržiai, gailiai. Paviršiaus plotas buvo kupstotas, apaugęs retomis, žemomis, kreivomis pušelėmis. Tik kai kurios pušelės buvo gegnės storio. To ploto sausesnėse vietose kerojo beržiukai. Baloje veisėsi laukinės antys, tetervinai, stirnos, knibždėję gyvatės. Per tą plotą buvo sunku

Sausoje Sacharos durpėje augalai įsikuria nenoriai (2017 06 01)

Mišrios konstrukcijos užtūra vandeniui pelkėje sulaikyti

Sachara...

Senų žmonių pasakojimai byloja apie 1914-ųjų vasarą Panemunėlio miške išplieskusį gaisrą, persimetų ir į samanomis nuklotą kupstuotą pelkė. Degančios duobės rūko ištisą žiemą, pakilęs vėjas pustydavo degėsius ir sausas durpes tarsi smėlį tolimojoje Sacharos dykumoje... Vietos eiguliai šį gaisro nuniokotą plotą ėmė vadinti Sacharą. Ilgainiui naujasis

pereiti, reikėjo šokinėti nuo kupsto ant kupsto, rizikuojant pasinerti liūne...“ (Čerka, 1959).

1939 m. Sacharos pelkinį kompleksą numatyta skirti durpių pramonei. Pelkė nusausta tankiu sausinamųjų griovių tinklu, pašalinta augalinė danga, išrauti kelmiai... Iškastos durpės buvo skirtos kurui ir kraikui. Durpynas buvo aprūpintas tuomet labai modernia technika: durpėms iš

durpyno išvežti nutiestos dvi siaurojo geležinkelio šakos, o du galingi bageriniai agregatai per gamybos sezoną durpių iškasdavo žymiai daugiau, negu buvo numatyta

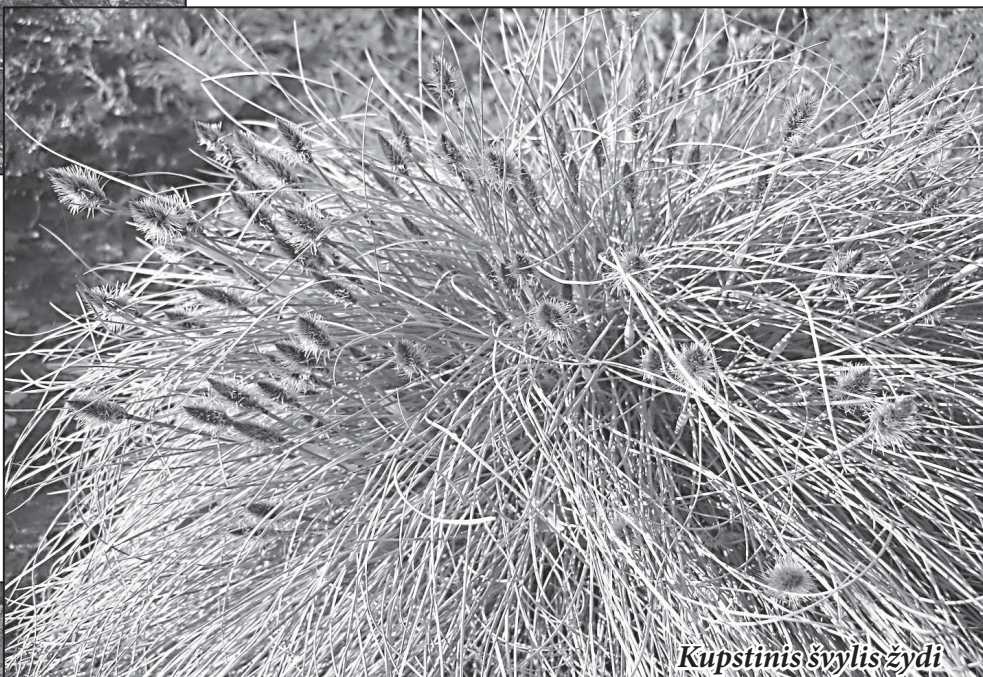
gamybos plane... Durpynas veikė iki 1981-ųjų, o stipriai sužalota pelkė palikta likimo valiai...

Pelkės atkūrimas

Prieš aštuonis dešimtmečius nusaustinai ir durpių kasybai skirtai, ne kartą degusiai ir jau keturisdešimt metų apleistai Sacharos pelkei atbundantis 2020-ųjų pavasaris žada naujų galimybių. 2019 - 2020 m. žiemą Lietuvos gamtos fondo iniciatyva (projektas *LIFE Peat Restore*) Sacharos pelkėje, kurios plotas 88 ha, atlikti gamtotvarkos

„Natura 2000“ dalimi tapusios Sacharos pelkės gamtotvarkos planu. Sumedėjusios augalijos šalinimas atliktas pagal VI „Valstybinių miškų urėdijos“ Rokiškio regioninio padalinio miškotvarkos projektą, o pelkės vandens lygio atkūrimas – pagal supaprastintą Sacharos durpyno hidrologinio režimo atkūrimo projektą.

Gamtotvarkos darbų teigiamas poveikis pastebėtas netrukus po sumedėjusios augmenijos šalinimo ir sausinamųjų griovių tvenkimo – dauguma griovių

Kupstinis švylys žydi

Plastikinių straustasių užtūra

darbai: 30 ha plote iškirsta natūralioms aukštapelkėms nebūdinga sumedėjusi augalija (daugiausiai beržai bei krūmynai), suardyta išlikusi pelkė sausinusio uždaro keramikinio drenažo sistema, o sausinamųjų griovių patvenkimui įrengta daugiau kaip 200 durpių, plastikinių spraustasių ir mišrios konstrukcijos vandenį sulaikančių užtūrų. Gamtotvarkos darbai atlikti vadovaujantis 2018 m. Europos ekologinio tinklo

gana sparčiai užsipildo vandeniu. Iš kur gi tas vanduo? Mokslininkai skelbia, kad planetos pelkėse sukaupia apie 10 % gėlo vandens išteklių. Aukštapelkės yra ypatingos ekosistemos, kurios drėgmę gauna lietaus, sniego tirpsmo ir rūko pavidalu. Į tokias pelkes neįteka jokie upeliai (dažniau jau išteka), o požeminiai vandenys yra pernelyg giliai, kad prasiveržtų į pelkės paviršių.

Nukelta į 7 p.

Redaktorius AUGUSTAS UKTVERIS augustas.uktveris@gmail.com

KONTAKTAMS: tel. 8~5 230 1507, mob. +370 699 48940, el. paštas: redakcija@zpasaulis.lt zalpasaulis@gmail.com

Redakcinė bei konsultacinė tarnyba: Valentinas BALTRŪNAS, Rūta BAŠKYTĖ, Laimutis BUDRYS, Edmundas GREIMAS, Almantas KULBIS, Romas PAKALNIS, Selemonas PALTANAVIČIUS, Saulius TAMOŠIŪNAS, Kęstutis TURONIS, Romas ŠEMETA, Jonas ŠIMĖNAS.

Redakcija ir bendradarbiai: Dana KURMILAVIČIŪTĖ, Vytautas LEŠČINSKAS, Vacys PAULASKAS, Marijona VARNECKIENĖ.

Steigėjas ir leidėjas - VšĮ „Ekologinio švietimo centras“. Įm. k. 121901127. A/s LT324010042400083998 AB „Luminor“, banko kodas 40100.

Eina nuo 1990 m. rugsėjo. Indeksas: 0138. SL529. 3 sp. lankai. SAVAITRAŠTIS. Tik prenumeruojamas (900 prenumeratorių).

Maketavo: VšĮ „Ekologinio švietimo centras“. Spausdino: UAB „Valdo leidykla“, Gedimino g 34/2, Ukmergė.

**Projektą
„Gamtinio
paveldo pažini-
mas“ remia:**

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Sacharos pelkė vėl bus šlapia

**Jūratė SENDŽIKAITĖ,
Žydrūnas SINKEVIČIUS**
*Lietuvos Gamtos Fondas, projekto LIFE
Peat Restore pelkių atkūrimo ekspertai*

Atkelta iš 2 p.

Natūralios aukštapelkės dar vadinamos durpių ir vandens kalnais, nes juose sukauptos didelės gėlo vandens atsargos, kuriomis gali pasidalinti su gretimomis ekosistemomis, dažniausiai per patį vegetacijos įkarštį (pavasario ir vasaros sausras), kuomet augalams vanduo yra gyvybiškai būtinas. Nausausintų pelkių ir durpynų durpių klodai praranda gebėjimą kaupti vandenį: didžioji dalis lietaus ir sniego tirpsmo vandens akimirksniu išteka sausavimo sistemos grioviais, taip dar labiau padidinančios pavasario potvynius

Gamtotvarka, skirtoji gamtai, žmogui ir klimatui

Sacharos pelkė iki gamtotvarkos darbų

Siekiamybė...

ar vasaros poplūdžius. Patvenkus sausinamuosius griovius aukštapelkės gyvybei palaikyti reikalingas vanduo sulaikomas pelkės viduje, durpė pamažu sotinasi drėgme, kuri bus ypatingai reikalinga sausuoju vasaros laikotarpiu.

Gali kilti ir kitas klausimas: kodėl atkuriamoje pelkėje reikėjo kirsti jau įsikūrusią sumedėjusią augaliją? Ogi tam, kad taip mažinama transpiracija, t. y. vandens garinimas pro lapus. Pažeistoje pelkėje karštą ir sausą dieną suau-

gęs medis gali išgarinti net kelias dešimtis kubinių metrų vandens, o kiekvienas papildomai prarastas vandens lašas sumažins galimybę atsikurti aukštapelkės gyvajam pasauliui. Biologinės įvairovės palaikymo kirtimai ne tik pagerins Sacharos pelkės hidrologinę būklę, bet ir padės atkurti ir palaikyti pelkėdarai palankų hidrologinį režimą bei aukštapelkėms būdingas atviras erdves, svarbias biologinės įvairovės išsaugojimui.

Beveik visos Sacharos pelkėje

Spanguolės pelkėje... Pelkių augalija grįžo pati

Sacharos pelkė po gamtotvarkos darbų

Patvenktoje pelkės dalyje vanduo telkšo durpės paviršiuje

įrengtos užtūros suformuotos iš suplūkto (dėl to mažiau pralaidaus vandeniui) vietinio grunto – durpių ir šlyno mišinio. Šiaurinėje pelkės dalyje įrengta 10 plastikinių sprautasienių užtūrų.

Kodėl gi plastikas pakliuvo į gamtinę aplinką? Užsienio šalių patirtis liudija, kad plastikinių sprautasienių užtūros yra efektyvi priemonė atkuriant hidrologinį režimą pažeistose pelkėse, ypač tais atvejais, kai į tvėnkimo vietas sunkiajai technikai pakliūti yra gana sudėtinga arba yra galimybė, jog grunto tipo užtūras išardys gausūs sniego tirpsmo ar gausių liūčių vandenys. Užtūroms naudotas plastikas yra patvari (atspari UV

spindulių poveikiui) ilgaamžė medžiaga, kuriai suteikiama iki 50 metų garantija (per tą laiką užtūros aplinkoje jau bus atsikūrusios tipingos pelkinės buveinės). Produkto gamyba paremta ekologiškais sprendimais, nes gaminant naudojama ir antrinė PVC žaliava, be to, numatyta ir paties gaminių antrinio perdirbimo galimybė. Nors plastikas ir nėra tinkamiausia medžiaga gamtoje, tačiau natūralių medienos užtūrų tarnavimo trukmė yra gerokai trumpesnė. Galbūt ateityje bus atpastos efektyvesnės ir natūralesnės užtūrų alternatyvos arba sukonstruota inovatyvesnė technika, galinti laisvai judėti, nežaloti

ne iš karto, teks palaukti bent kelis dešimtmečius kol pelkės žaizdos pamažu užsitrauks ir užgis, o pati pelkė iš šiltnamio efekto sukeltųjų dujų šaltinio taps jų sugerėju ir patikima saugykla – šlapiose durpėse sukaupia organinę anglis yra užrakinama tūkstantmečiams. Taip įgyvendinsime vieną iš pagrindinių *LIFE Peat Restore* projekto tikslų – sustabdysime durpių klado skaidymąsi, atkursime durpėdarą (durpės formavimosi procesą), o pelkė vėl taps organinės anglies kaupėja ir klimato kaitos švelnintoja. Tuo pačiu bus atkurtos vertingos pelkinės buveinės, sudarytos palankios sąlygos aukštapelkių augalijai ir gyvūnijai tarpti bei padidintas buveinių atsparumas gaisrams.

Kovo viduryje atliktus gamtotvarkos darbus Sacharos pelkėje apžiūrėjo teritorijos valdytojai – VĮ „Valstybinių miškų urėdijos“ pareigūnai, už saugomos teritorijos priežiūrą atsakingos Sartų ir Gražutės regioninių parkų direkcijos atstovai bei Lietuvos gamtos fondo ekspertai.

augalinės dangos ir nesukti net ir klampiausiose pelkių dalyse.

Pasitelkus naujausią užsienio šalių mokslininkų sukurtą metodiką nustatyta, jog nusausta Sacharos pelkė išskirdavo apie 780 t CO₂ ekv./metus, t. y. tiek, kiek jų išskirtų automobilis, jei 70 kartų bandytume apvažiuoti Žemės rutulį ties pusiauju. Atkurdami natūralioms pelkėms būdingą vandens lygį stabdomė durpių skaidymąsi ir švelniname klimato kaitą, o plikų durpių dykras bei degradavusias buveines palaipsniui pakeis vešlios kiminių vejų ir pelkinėmis pušų formomis apaugę raistai. Toks augalijos kaitos modelis leidžia tikėtis, jog įgyvendinti gamtotvarkos darbai Sacharos pelkėje ilgainiui sumažins klimato kaitą sukeliančių dujų CO₂ emisijas iki 90 %. Žinoma, tokius rezultatus pasieksime

Biologinės įvairovės palaikymo kirtimus pelkėje atliko UAB „Miškija“ ir VĮ „Valstybinių miškų urėdija“ Rokiškio regioninis padalinys. Hidrologinio režimo atkūrimo darbus atliko AB „Anykščių melioracija“. Supaprastintą Sacharos durpyno hidrologinio režimo atkūrimo projektą parengė ir darbų įgyvendinimo priežiūrą atliko UAB „Inžinerinis projektavimas“.

Sacharos pelkės ekologinių sąlygų atkūrimo darbai iš dalies finansuoti Lietuvos gamtos fondo kartu su tarptautiniais partneriais vykdomo Europos Sąjungos LIFE programos Klimato kaitos švelninimas) projekto „CO₂ emisijų sumažinimas atkuriant nausausintus ir degraduojančius durpynus Šiaurės Europos lygumoje (*LIFE Peat Restore*, 2016–2021)“ lėšomis.